

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 10 (12700)

1985 чылдың январь 12, суббота

1925 чылда үндүлүлгөттөгөн

Өртөө 3 көпөскө

К И Ж И БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИР

1985 чылдың февраль 24-те, воскресеньедө, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдарар болур. Бо улуг болушкунга, улусчу демократияның бзулуг байырлалына совет улус күш-ажылычы болгаш политиктиг бедик көдүрүшкүнүгү бөлөткенин турар.

Соңгулдарар кампанияның харысалгалыг үе-чадазының бирээзи — депутаттарның кандидаттарын депшидер чоруп турар. Зөвлөлдөшкөн республикаларның Дээди Советтеринин депутаттарының кандидатына бир-ле дугаарында СЭКП ТН-ның Чингине секретары, ССРЗ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненкоу адаан. Күш-ажылычы коллективтер, хай-ниити организациялары депутаттарның кандидаттарына мурнакчы, ат-сурагылыг амылчыларын, ит-телгенцияның төлөкчилерин депшидил турар. Окурттар-ның соңгулда мурнуңуң хуралдары чуртта эгелзэн.

Соңгулдарар мурнуңуң кампанияны болгаш соңгулдарар — политиктиг чугула болушкун. Бистиң чурттуң хамаатылары соңгулдарарга бөлөткенишиден, Советтерин амылчылык түң-нелдерин үндүрүп, эки дүрүлганы итилеттирил, кол ич-чазыгын коммунист тургузушкунуңуң чугула айтырыгларын шиттирлээрине угландырып турар.

Амгы соңгулдарар кампанияның бөлөткөл онзагай үеде — он бирги беш чылдың доостурунуң, СЭКП-ниң XXVII съездининге идепкейлиг бөлөткөлдүн, совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынында Тилелгенин 40 чыл оюн байырларын чылында эртип турар. Ынчангаш улус ажил-агыйының бүгү адырларының ишчилери бо чугула болушкунуңуң телептиг уткуур, он бирги беш чылдың планның онзалдарын чедиш-киннин күүсөдир дээш социалист чарышты улам калбарт-кан.

Партия организациялары Коммунист партияның болгаш Совет чазыктыг иштини, даштын политиканың, СЭКП-ниң XXVI съездинин, партия ТН-ның оон дараазындагы Пле-нумдарының шиттирлерин, эш К. У. Черненкоуң чугаазы-нда айтышканын, 1985 ажил-агый чылында салдыган сорулгаларыныкни бүрүзүңе чедир тайылбырлаар, оларның күш-ажылычы болгаш политиктиг көдүрүшкүнүн улам — бедиктер-биле агитмассалыг амылды бо хүндөрдө чорудуп турар.

Соңгулдарарга бөлөткөл-биле холбаштыр хоорайларда, суурларда агитпункттар амыл идепкейиткен. Оларның хей мурузуу көскү агитация-биле эки дериттинген. Соңгул-далар эгелзеден чорудар агитмассалыг амылдың планнарын аскан, агитаторлар, анык соңгулчулар булунуңарын дерзэн, херектиг солундарын, литератураны дерзэн. Кызылда республиканска, авторуң техникумунда, кооператив учили-щелде, А.К.Довуркта, «Чая орук», «Алдан-Маадыр», «Тил-леге» совхозтарда болгаш өске-даа черлерде агитпункттар эки амылдап турар. Партия организациялары агитаторларның шынар составын даа көргөш, хамаарышкан участоктарында быгылаан. Амгы үеде республикада сес муң аскы агитатор чоңуң чурттап турар черлериниң айы-биле агитмассалыг амылдарын чорудуп турар. Оон аңгыда соңгулчулар ортузун-да агитмассалыг амылда хей санныг пропагандистер, лектор-лар, политинформаторлар хаара туттунган.

Нылдыган амылдар-биле чергелештир хоорайларда, суур-ларда чамдык агитпункттар ам-даа көскү агитация-биле эки дериттинген, агитмассалыг амылдың планы чок. Агиткол-лекторлор коюккан амылдап турар партия организациялары бар. Ол четпестерини кыска хуусаада эдер дээштиг хемчеглер-ни партия комитеттери, партия организациялары алып херек. «Сайзыраңгай социализмни болбазыраңгайжыдары бол-гаш СЭКП ТН-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиттирлерин-ге дүштүр партияның идеологтуг амылы» деп Бүгү-эви-ледик эртем-практиктик конференцияы чомчта чаа болуп эртин. Оон материалдары идеология амылын уре-түңнелдиг чорударына дузалар. Партия организациялары агитмассалыг амыл бодунуң утүз-шынарын, хевирлеринин, арга-метод-тарының талазы-биле үениң негелдизинге дүшкөн турарын чедип алып хүлээлгелиг. Боттуг социализмниң чедишкенине-рин, СЭКП-ниң иштини болгаш даштын политиканың бүзү-рүңгү кылдыр көргүзөр, кижилирин идея талазы-биле бедик бичүрелге, моральдыг быжыг турдушка, патриотчу, интер-националчы чорукка кижииздер дээш амылды идепкейлиг болгаш соңгулда кампанияның үениңде агитациянык болгаш пропаганда амылдарын амылап тургаш, эконо-миктиг болгаш социал сорулгаларын шиттирлээр херекке амылчы чоннарын идепкейлиг кириштирер, бидүрүлгениң амытын, амылдың шынарын, күш-ажылың бидүрүчү-лүүн бедидер, продукциянык бот-үнезин чингидер, он бирги беш чылдың планның онзалдарын чедишкенин күүсөдир дээш социалист чарышты партия организациялары дээштиг организастаары хунуңу чугула айтырыгы болур. Ол ышкыш ажил-агыйыңуң участоктарына күш-ажылың сагылга-чурду-мун, организастыг чорукту быжыглаар, экономияны болгаш камналганы экижидер. Бо бүгү бистиң социалист Төрзөн чуртувустуң экономиктиг болгаш камналганы күчүзүн улам ыңай быжыглаарына, Аш-чам болгаш Энергетика програм-маларын чедишкенин күүсөдиринге, совет улустуң амыды-ралының чаагай чорун бедидеринге улуг салдарлын, даан-ган амыл-херзэн ак сеткилди күүсөдир дээш шалыпчы амылдары боттарының хамааты ыдыктыг хүлээлгези кылдыр кижи бүрүзү бедик-биле медереп билген турарын чедип алып.

Лекциялар, беседалар, тайылбыр амылын идеология амыл-дакчылары чорудуп тургаш, хамаатыларның бүрүн эргелерин айткыш, оон хүлээлгелери оон чардымас, оларны күүсө-дир, Ада-чурттуң хоойлуларын шыңгыг сагыры кижи бү-рүзүңүң хүлээлгези дээрзин билдиндир сургаары чугула бо-луп турар. Норум-чурум, күш-ажылың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар, машина-техникага, материалдарга, продук-цияга камналга-хумгалал чок кижилер-биле, итилетилге амылчы амыл кылдыр хейнү чок чалгаалар-биле шыңгыг демиселди идепкейлиг чорудар.

Бүгү соңгулда кампанияның организастыг болгаш аги-тация-пропаганда талазы-биле хандыргалыг партия ор-ганизациялары удурут, харылаар хүлээлгелиг, ынчангаш ону Советтер, профсоюз органны, күш-ажылычы коллективтер соңгулдарар комиссиялары-биле кызы бир демниг шиттир-лээрин чедип алып.

Ам болур соңгулдарар — совет улустуң идея-политиктиг чангыс экиин быжыкканын, оларның ленинчи партияны долгандыр улам сырый каттыжканын, сайзыраңгай соци-ализмни болбазыраңгайжыдарына чаа чедишкенин чедип алышының көскү херечизи болур.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунда

СЭКП ТК-ның Политбюро-зу ээлчеглиг хуралына АКШ-тын күрүне секретары Дж. Шульц-биле 1985 чылдың январь 7-8-те Женевега ужу-ражышканын дугайында эш А. А. Громыконуң дыкна-дык чугаалашкан.

Космос болгаш адролуң чеп-сектерин айтырыгларына та-лазы-биле совет-америк чуга-лажышкынарга көөр чугаа-ларга болгаш ук чугаала-жышкынынын сорулгала-рыга хамаарыштыр ужура-жышкына чедип алдыган дугуружуганың чугулазын дугайында бир эи-сеткилдиг

бодал илергейлеттинген. ы-чаарга ол айтырыглар аразы-да харылаалыг кылдыр чуга-лажып көрдүр болгаш шит-тирлеттир апар.

Чедип алдыган дугуружу-ганы оон бүгү-ле кезектериниң талазы-биле ам болур чугаала-жышкынынын үениңде чүг-ле шыңгыг сагыры боо-чеп-сектерин ийдере бидүрерин сокардынын, адролуң дайы-ны кыжанын чылазырын болгаш адролуң чепсекте кез-динде барып ууткаарынын оруу-биле бурунгаар боттуг шимчээшкенин хандырып дүр дээрн онзалап демдэг-

леттинген. Алаа делегейиң улустары эи-не ханы союур-галды.

Чугаалажышкынынын Со-вет Эвилели ыңчаар принци-палдыг боттуг бзу-биле көрүп турар. Оларны база ыңчаар көөрүн Американың Каттыш-кан Штаттарындан ол манал турар.

Зөвлөлдөшкөн республика-ларның Дээди Советтеринге соңгулдарар талазы-биле ок-рутарын соңгулда комиссия-ларына СЭКП ТК-ның Полит-бюро кезигүеринин, кезигү-бүңе кандидаттарына болгаш

Тыва АССР-ниң Дээди Со-везинин база чер-чер Советте-риниң депутаттарынын канди-даттарын депшидер кампания республикада үргүлүлөр тур-рар. Соңгулда мурнуңуң ху-радарының киржикчилери де-путаттарның кандидаттары-га бидүрүлгениң мурнакчыла-рың, кезиниң ишчилерин бол-гаш албан-хаакчыларын адап турар.

Каа-Хем районда «Улуг Ок-тябрь» совхозтуң амылчына-рының, инженер-техниктиг амылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хурады болуп эртин. Сарыг-Сентин Барың таламы № 70 соңгулда округуна Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутат-нын кандидатына Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лелиниң Даргазының бирги оралакчысы М. Е. Абрамовту депшидер деп саналды хура-дың киржикчилери чангыс үи-биле дөткөн. Сарыг-Сентин Барың таламы № 70 соңгулда округунан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутат-нын кандидатына Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лелиниң Даргазының бирги оралакчысы Михаил Егграф-ович Абрамовту депшидер ду-гайында доктаалы хураал ху-лээп алган.

Районун харылаа бедди-ринге, Сарыг-Сентин № 2 шко-лазынга болгаш хуралдарын киржикчилери база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутат-нын кандидатына Сарыг-Сентин Барың таламы № 70 соңгулда округуна Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лелиниң Даргазының бирги оралакчысы Михаил Егграф-ович Абрамовту депшид-кен.

Кызыл районда «Сукпак» совхозтуң амылчыны, ин-женер-техниктиг амылдакчы-лары болгаш албан-хаакчыла-ры Тыва АССР-ниң Дээди Со-везинин депутат-нын канди-датына Сукпак № 79 соңгулда округунан СЭКП Тыва обкомунуң көвээ ажил-агый кылдынын эргелзедик Гри-горий Алофьевич Заркевични депшидер шиттирин иити хуралга хүлээп алганар.

Бий-Хем районда «Саяк» совхозун Култуур бажыны-га совхозтуң амылчынының, инженер-техниктиг амылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хурамы болуп эртин. Оон № 93 соң-гулда округунан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутат-нын кандидатына «Саяк» совхозтуң солукчы Марта Та-лажикова Лангай-оолду деп-шидер шиттирил хуралды киржикчилери чангыс үи-биле хүлээп алган. Оон ортумак ишкелзиге болгаш хуралын киржикчилери база-ла ыңдыг шиттирин үндүргөн.

«Шагортажстрой» трестин № 42 туудат эргелзедик ше-верлекчилер бригаданын бригадирин Алексейни Ильяични Алевсевични Чая Шагаан-Арыг № 114 соңгулда округу-на Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутат-нын канди-датына депутаттар дугайы-нда шиттирин № 42 туудат эргел-зедик амылчыларын, инженер-техниктиг амылдак-чыларын болгаш албан-хаакчыларын хураал хүлээп алган. Сутгаралга система-нын эргелзедик болгаш Чая Шагаан-Арыг ортумак школа-зынга болуп эркен хуралдар-лары болгаш албан-хаакчыла-ры Тыва АССР-ниң Дээди Со-везинин депутат-нын канди-датына Сукпак № 79 соңгулда округунан СЭКП Тыва обкомунуң көвээ ажил-агый кылдынын эргелзедик Гри-горий Алофьевич Заркевични депшидер шиттирин иити хуралга хүлээп алганар.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ДИРЕКЦИЯ КЕРЭЭ НЕГЕЛДЕЛЕРИН САГЫВААН

Бистиң республикада эвээш звес күш-ажылычы кол-лективтер боттарында бар дериг-херекселдерге, мате-риалдыг куралдарга бзулуг-ла ээ бзу-биле хумага-лыг болуп, материалдарын, кывар-чаар чүүлүмү, электрэнергиянык чарыгалын шыңгыг контролга-ган амылдап турар. Кызыл районнуң «Сукпак» сов-хозунуң № 1 хову-трантор бригаданын база маңаа ха-маарыштыр болур.

Коллективтиң удурутунуңу Артур Иванович Груд-нин-биле бистиң корреспондентис Н. Базыр ужура-жып, бригадада ол талазы-биле амыл-херектерин дугайы чугаалашкан.

— Эртен чымын смирнин бригаданың көргүзүлгери бедик болганында аңгыда аныз-бүрү чарыгалдарга дыкка камналгалыг болганын билер бис. Оон чамдык үеде ирги? — Бригадада чеди кижи амылдап турар бис. А биске онзаашкан тарык шөпчүңү иити хемээли 4960 гектар. Паян бзугаар амыр болза, ол хире черге 12 кижи амылдаар ужурулуг. Улус эвээжесе-даа, кылган ажил хей болгаш дээр-зин көрө бээр силер. Эртен чымын иити шөпчүңү чарты-га тараа тарып, эскезин чайгы адырларга, болбазырады-га аргытарган турган. Чеди-вистик гектар бзурунда 143 центнер тарымын ажаап ал, планын 61 центнер ажырады-мыс. Оон аңгыда боттарыныс амылчыныс дооксан, № 2 бри-гадага чамдык тарыга үениңде, «Кек-Тей» совхозка чайгы ан-дарылгага, «Шамбалыгга» дү-жүт ажалдазынга база дуза-лап четтиктинис.

Ам камналга дугайында чу-гаалажып көрөзү. 1983 чылда хову амылдарына күш-ажыл чарыгалы 121 кижи-шак турган болза, эртен чымын ол көргүзүп, 0,17-ле кижи-шак болган. Техниканык агар сеп-телгезинге 4 муң рублун, ав-торанспорт чарыгалдарына-га 1 муң 650 рублун, кыл-дынган амылдарын хемээ-лден амырга 15 тонна кы-вар-чаар чүүлү камнал алды-мыс.

Бедик көргүзүлгелерин, ча-рыгалдарын камналгазы-ның кол-ла үндүзүн бригада керээзи-биле амылдап эгези-нисте деп санаар мен. Моон мурунда кижи бзурут боу-ла эки амылдап, боту бедик амыл төлөвирлиг болурун кы-зар турган болза, ам ыңдыг эвес. Кылган амыл дээр төлө-вирин күш-ажылы киригелге-ниниң коэффициентини ба-рымалаап бээр. Ыңчалаа-да бистиң бригаданың кезигү-н

нериниң бо талазы-биле көр-гүзүлгери барык дөмөй. Ын-чангаш маңаа эш хуузуңуң бот-боттарыга дузалажыла-гы оңаа ужу-дузалажып дээрзин көрдүсү. Оон аңгыда, бригада биле ажил-агыйың кезээни-ле камналга дээр тускый та-лөвир өйөттүңан — болганаа, механизаторларның техника-зынга, кывар-чаар чүүлдерге хамаарылазы дыкка эскердиг. Машина-техниканык би-лидиг амылдарын, азы өскөрү чугаалаарга, тускый доктаа-кан режимге амылдарын, сеп-телгени ык чорударын, кы-вар-чаар чүүлүдү амылдарын шыңгыг контролга алган.

Мынчап көрөдө, моон му-рунда чылдарда биске барык хамаарыла чок турган чүүл-дөр безин бистен дыкка ха-мааржыр апарган. Чижээлээр, авторанспорт амылдарын ал көрөзүн. Чамдык тарыга үе-зинде үрениң, күзүн дүжүт сөөктөг машиналарын дү-жүртүрүп азы чүдүртүрүп үе-зин эвээжелеринче, машина-ларын чүтк чок чорутурун ка-зырапче эгезиней салган бис. Оон түңнелдиз чүгө ма-ңаа безин сезон үениңде бидүр чартык муң амыр рубль кам-наттыган. Мындай хевирлиг кыжктерин маңаа хейнү ки-рип болур.

— Бригада керээзи-биле амылдап эгезилерин берге-дээшкенин, шиттирлеттин-мези айтырыглар турган бе? — Камдык-лаа чаа үүнеги эгелзедир белин эвес болгай. Чүгөле моңу безин ал көрөзүн. Бригаданың кезигүне-ринае чангыс-лаа бирги клас-стың хоочун механизатору чок. Чүте илдиң болганай? Мен боаарымга, бригада керээзи-н эжиктын чедир тайыл-бырлап шыдаван боор бис. Хоочун механизаторлар. «Мээң мергежлим, арга-дуржулам бедик, ынчангаш өскөлдөр амыл амылдаар, өске улуска

акша амылдап бээр мен бе?» деп болаан чадаас. Ыңчалаа-да бис аңаа ундараваан бис. «Чангыс баш эки, а ийи баш оон-лаа эки» дигир болгай. Камдык бир үренишкит болуп азы берге айтырыг тургусту-нуп келсе, шуптувус туруптар бис. Нинги күп-биле камды-даа айтырымын шиттирлеп болур.

Оон аңгыда бригада керээ-зиниң бир кол талазы амыл-ды түңнелдерин доктаама-лап үндүрүп, хейге чедирлер болгу-дес. Чарып дугайында чугаа-лап олтурарым ол. Бригада кез-игүнерин аравастык хире-ша-биле чарыштып бис. А нинти совхоз бидүрүлгезинде үлүг-хууус, көргүзүлгелеринс бидиримс. Ховуңуң өске амылдары-биле камдык-лаа социалист чарыш чок. Совхозтуң профсоюз комите-диниң даргазы И. И. Печен-чик, комитеттин кезигүнери чарыш организастаар хамаан-чок, хову турлаанга сезон үе-зинде келген бе дээрзин чугаа-ларын берге. Күсүкү дүжүт ажалдазының безин түңнел-дерин үндүрүп, биске дыңнат-паан. Чүте кассага кээп, ак-ша-биле санапкан, ол-ла...

— Ынчангаш ажил төлөви-ринде, шалыпчыларга мате-риалдык болгаш моральдыг дет-киченин организастаарында четпес чүүлдер ам-даа бар ымыкажы?

— Бригаданың кезигүнерин дүвүрүлүп турар бир кол ай-зың ол. Бистиң ажил-агый-биле керээзи бзугаар совхоз биске дорт чарыгалдарын камналгазы дээр камналганың 25 хуузуң, паянда амыр про-дукция эртээниң 15 хуузуң, оон ыңай продукциядан ажы-р бидүрүп таралың 10 хуу-зуң таралың. Боту-биле база төлөп бээр ужурулуг. Ын-чалаа-даа дирекция биске дорт чарыгалдарын камналгазы дээр чүүлү-даа төлөп бербэди, паянда ажы-р бидүрүп таран-ның чүгө бир хуузуң төлөп, күш-ажылы керээзи сагылайн

барган. Ону негеп чедө бээр-ыске совхозтуң директору Т. С. Ли «Смирнин амыл-нар дээр ол чокка-ла» дыкка хей акша төлөдү бис. Телетти-рин амыр деп боаар болуу-раа, судас кирилер, ол ужу-рчуңу тывар ыңааң! — дээр. Ынчангаш оон артык чугаалар тыткып, механизаторларын түр-лөмүңү күдүлдү. Ужуру болза бригада администрация-биле бо чылты амылдарын күш-ажыл керээзин шагда-ла тургускан турар ужурулуг. Шах мындай чылааганда ол кер-ээ мынчага чедир чарыш-маан. Ыңчалаа-даа дирекция ол бодалын эскертп боор деп плелегистивти ам-даа шыкы-маан бис.

Бо хүндөрдө бригада чамкы хову амылдарына техника септелгенин барык дооксан, белевиниң шугуңуңа тургус-кан. Бөгү-даа болза хоуже үнүртүлгө белин бис. «Шип» солунуң чаа үнөн 9 дугаар номеринде Овур райондан М. Монгуштуң «Ээ бзу-биле көр» дээр чүүлүнде «Кызыл туң» совхозта техниканык кышкы байдалын, чамкы амылдары бедиктелгени дугайын номчааш, шугу калгандымыс. Бүгү чуртта камналгаже ыңдыг улуг ки-чээниң салып турда, техника-га ыңдыг кам чок байдал кан-чап туруп болуру? Совхозтуң удурутчуларында бо тала-зы-биле шыңгыг негээр чугу-ла. Ажил-агыйы звес чо-руктар, күш-ажыл болгаш сан-хөө чурумнарын үрээр чорук-тар-биле шыңгыг лекселди чорударың үе негеп келген. Маңаа эркен чылдың сезон-дуг амылдарына-даа, амгы техника септелгезинге-даа шылтааран Алексей Салтак, Сергей Разбура, Орлан Иргит болгаш бригаданың өске-даа кезигүнерин адып каары чер-ле артык эвес боор. Бригада керээзиниң депшилгедик өске-даа аргаларын шиттээди ап, эртен чылдыкында-ла бедик бидүрүлүгү амылдарын шиттирээди бис.

РЕДАКЦИЯДАН: «Санал, камнал билер ээ болуру, эи-не хей камналганы чедип алып дээр демисежи — бирги чергениң чугула соругуңа» деп эш К. У. Чер-ненкоуң СЭКП Топ Комитетинин Политбюрозунуң эртен чымын ноябрь 15-те болган хуралына чугаа-лаан бо сестерин бүгү совет кижилер удурутга кыл-дыр хүлээп алган. А «Сукпак» совхозтуң удурутчу-лары боттарының амылчыларына камналга дээр тө-лөвирин бербэди. Кызыл районнуң РАУК чөвүлели бо айтырыгны чүү деп көрүп турар ирги?

Хову-Аксинда Тыва АССР-ниң аалдарыг туудуужу Андрей Петрович Гауховтуң бригаданы эркен чылда ол суурга эвээш хей туудууларын кылып, амылдага кириген. Чыл төңүзүндө «олар улам күженишкенин амылдааш, ийи каат он ийи аал чурттаар бажыны амылгага кириген. Мурнакчы туудуужу Гауховтуң бригаданы ийи үстүй алган, туудууларын кылдып турар. Бригадада амылдан оозддар ки-жилер чок. Чээрби амыл кижиңиң күш-ажылы сагылга-чу-руму быжык. Бо шалыпчы бригада ам Хову-Аксинда чаа школаным туудуун кылдып эгелзэн.

ЧУРУКТА: бригадир А. П. Гаухов. О. ОХЕМЧИКТИҢ ФОТОЗУ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле А. Т. Шаалыны шаннаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫ

Көдээ ажил-агыйга хей чы-ларда уре-түңнелдиг, амыл-дазын дээр база 60 харлаа-ны-биле холбаштыр Чөөн-Хем-чик районнуң «Болышев» совхозунуң директору Алек-сандар Топаневич Шаалыны Тыва АССР-ниң Дээди Со-везинин Президиумунуң Хүндү-лел бижин-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч. Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кылым чылдыг, 1985 чылдың январь 11.

1984 ЧЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Эртен чыл — Совет Тываның юбилейлиг чылы болган. Уй байырларга тураскааткан социалист чарышка идепкейлиг киришкөө, республиканың көдээ ишчилери чамдын чедиш-кинирин чедип алган. Ол дугайын дараазында чургайлар көргүзүп турар (хуу-биле бирги көргүзүп — эът, ижиги — сүт, үшкүзү — дүң садар планнарын күүсөлдөм):

Республика	101,1	105,7	100,2
Бай-Тайга	95,8	93,4	100,9
Мангун-Тайга	101,7	164,5	105,6
Барыын-Хемчик	101,2	101,5	104,0
Өвүр	103,0	106,3	103,3
Сут-Хөл	88,4	101,5	101,3
Чөөн-Хемчик	97,0	102,6	104,1
Улуг-Хем	101,3	104,2	102,1
Танды	105,4	105,5	101,9
Бий-Хем	97,3	105,0	95,9
Тоңжу	100,5	104,4	102,9
Наа-Хем	102,9	113,6	95,5
Тес-Хем	96,4	107,0	92,6
Эрзин	100,6	100,2	94,4
Кызыл	109,9	108,6	101,0
«Тээли»	95,2	92,2	86,7
«Бай-Тал»	86,0	88,7	76,1
«Нара-Хөл»	103,2	108,9	104,0
«Мурнакчы»	101,5	103,0	76,2
ССРЗ-ниң 60 чылы аттыг	101,1	200,1	100,0
«Мөгөн-Бүрөн»	102,6	116,0	102,9
«Барлык»	101,6	100,1	101,7
«Шекпээр»	101,0	100,1	100,0
«Дөң-Төрезин»	100,7	101,9	100,0
«Хемчик»	101,4	107,3	100,0
«Төргалык»	101,1	103,4	102,1
«Кызыл туук»	103,7	104,8	100,6
«Номмунизмге орук»	100,2	107,5	87,3
«Аи-Чыраа»	145,4	110,7	115,0
«Сут-Хөл»	79,4	100,2	100,0
«Алдан-Маадыр»	81,8	100,5	97,0
«Октябрь 30 чылы»	107,6	100,6	75,7
Карл Маркс аттыг	104,7	107,8	97,1
«Чыраа-Бажы»	101,0	100,5	83,0
«Тыңа»	—	—	94,0

Революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдар

К. ОРЛОВСКИЙГЕ ТУРАСКААЛ

Совет Эвделинниң болгаш Социалист Күш-ажылчы Маадыры К. П. Орловскийниң амыдыралындагы маанилери айткандай. Оон дугайында номнар-даа бижиттинген, кинофильмдер-даа бар. Маадыр-ның ады-биле кудумчулар адыттынган, мурунда алдар-ның разведка чоран Орловскийниң үр чылдарда дарга-лаа турганын Белоруссияда «Рассвет» колхоз ам бүгү курттар алдынганын. Ынчалза-даа база бир тураксаал бар. Ону маадыр боду тургускан.

Кирилл Петровичниң чагыс чер-чурттуулугу, СССР-ниң Күртке башкызының квантанышкыны фотокопияны эң эрчим реликвия (тураскаалдыг) хоочун эт) кылдыр шыгжап чорутулар. Ында мыналар бижээн: «Рассвет» колхозтун колхозчуу Кирилл Петрович Орловскийниң хуула кылалда алган ашкындан Мишкысхо ортумак школын тудуры-биле № 13001 агар сине 20 му рубль хуула алдынганын. Сөөдүде ол школын К. П. Орловский боду айткан. Бо күнүнде Ленин орденин, Орловский атыг колхозтуну тудуруучулар болгаш специалистер, механизаторлар болгаш малчыныры ол школын доозуучулар. Олар боттары-ның ак сеткилдиг күш-ажылы-биле колхозтун баштайгы даргазын ат-алдырып кам-галаа, кадагалан чорутулар.

А Орловский боду революцияны ий дугар чылда-ла, болшевиктерниң хуула-ныгга кирген. Оон эрөөндө партизан отряды интервен-терни ол-бо сымдырып чоруу турган. Ужун чылдарда Орловский Испанияга чуртук-тан, интернационалы шериг каттыжкынында турган. Мадрид, Барселона, Валенсия мыналар чоруткан.

Ала-чурттуу Улут дайыны. 1942 чылдың төвүзүнде Орловский баштаган «Энри-лер» деп тускай отряд дайынчы ханы тылгында хөдөл-гө, поезилер, автомашина-лар чазылдырып чоруу тур-ган.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң камгалаа министрствозунун Топ архивиниң адресинге хүн бүрү кээп турар муң-муң чагаалар.

Эрткен чылдың декабрь 23-те үнгөн № 294 «Шын-ныч» тускай аршына Ч. Күжүгетниң «Канчаар тулчул чорук ирги?» деп эгелг материал парлаттынган. Ала-чурттуу Улут дайыныче эки тура-биле айтканга, фронттаан ээл келбээн акызы Лама-Сурун Чаян-ооло-вич Күжүгетниң дугайын оң дайынчы өөрүндөн айт-рып, соуну дамчытыр бижирин ол дээди.

Лама-Сурун Чаян-оолович Күжүгет Артыг Революст атыг шеригке албан эрти-рия турда, мен ТАР-ның Шериг Яамызының секретары-га ажалдаа турдум. Күжүгет намыс-хат талазы-биле менден бичи киж, Чолаа-Симар ты-ның мага-боттуг, хүсүр деп күрөң арын-шырайыл, чүсө чутаалаарда яаан-ла хүдүмү-рүр чалчылаат. Бүдүш-түү, каама-чагай, хүндүл-гө-лө оң иле.

Шериг албанын баштайгы хүннүндөн эгелээ оң эрөө-нашпагыны командирлер эсе-рин кааа, оң командирлер шылазынче өрөдкө чоруткан. Айт мууул алган селесе-биле яаа кесирине, эл сургуула-га, турьяке мөрежжиглер кы-лыгыга, бодалга үрүтүч-күн деп мактадым чорон. Кү-жүгетниң дайынчы болгаш политиктиг белгелге кызык-кык оорелдизин барылаалар, кууса четкедээде, Артыг Революст атыг шеригниң полк командириниң дугаа-ла-биле алаа улут сержант атты

ШЫН

ХОЛУ ДЫҢЗЫГ, СЕТКИЛИ СЕРГЕК

Ала-чурттуу Улут дайыныче айтканга тыа эки турачы-ларын бирээни Донгак Бегиз-Туурак «Базарга киж, эсерге кек» Хендерезинге мөсө-шө-рээ-даа халчок, уууну, шыла-лаа мөүрүштү, хып дээр амык турган, кулактары күлбүстү деп хүрөң атыг хал турганын ам алдан беш харлыг намында утпаан, сактып орап.

Дайынчы оруктары дугайын чогаалчылар, журнали-стер хей бижээн, харын-даа «Дайынчы чылдар», «Саян-дан Ровно чедир» деп номнар-даа мезин дугайыны база бижээн чүсө-дээр, маадырым чутага-аа хөүрөй пат болду. Донгак Хелин-ооловичниң аажым-чанын кара чажымдан билер болган чутаагы айт-тыг, харын-биле эгелдизин. Улут-Хем кожунга болгаш Тывага каш катан шугула чораан шыраа мөсө деп билер болгаш, мөсө киж дайын шө-лүгө алды аргалы-ла мынаа — деп сонугулар.

Ровно дээр тулчуушкунга болган таварыгалыг чутаа-лаа. Дайын шөүгө киж ири-нигили, аур-барын-даа уттулар, чүсө бургулар-лаа-лар болар боор чүсө. Чаш-кын дег октун аразы-биле, бомба дуккан оңгарларга, бу-зугаа бажыңларга ажитталып чораан тулчу турууша, хе-нертен үс фишент кырыме-ш ураа келди. Диритте тула-ар болганын ол Соомдан кел-геш, боостамдан халбак-танымалын мурунче ажит-талган, бажыме теккен мен. Ийгилин канчалыкымын бе-зын билбем мен. Ушугун кы-лаа холдарын-биле боор ту-дур кая мен. Ол бүгү көчүр-дүрүк болган. Оон улал ту-чуп кырык мен. Дайын шө-лүгө сөс катан бажылаатмын. Шериг эмчилерин ачындаа дикр чанып келген бо.

Донгак Хелин-оол ирейге, Бегиз-Туурактың улут ха-зы Донгак Серепке фронттаан дындаа келген. Ында ми-наа бижээн: «Силерниң огу-нар Донгак Бегиз-Туурак Та-рээни чурт дээр тулчууш-кунга эрөө-дизим кижил тур-ган, маадырын-биле алган». Хендерезин чогу дайынчыны дөгүл-төрөдери-биле кыч-галаа үлөжип, куур-доюн кы-лаа калынар. Бир чыл болган-да, «калган» дайынчыны өр-ү фронттаан элп келгенер. А Бегиз-Туурак мала-ла чок. Оң улут акызы Сереп олур-уп чалаан, Чатын ашкан, дайы-дан элп келген Александр Доста-оол, Донгак Доржу-хай, Киргис Быштак-оол ола-га ужураа, думзынган ду-

ЧУРУКТА: сөөн чылдарын дайынчы-лары Кремльдиң ханазының баарында Бил-динмес солдаттың хөөрүнде дайынчы тукта-рып кайымдал-биле мөгейип турары.

ДАЙЫНЧЫ ЭЖИВИС КҮЖҮГЕТ ЛАМА-СУРУН

Сүрүн, оң соомдан мен, мээ-биле кожа бистин салбырыл-дайынчылар Монгуш Көстө, Түшүр Баян болгаш өскө-рээ-даа чоруп орап, Шавар халлаа-шкынын эн-гү-түк бачым үзүндө дайынчы өөрүшкен-дээ, дайынчыны та-лазынаа-даа ховаран хей болуп тура-даа, эштеринен оңчалар, хөөрүдөр калды-ла барылаалыс чок болган. Дайын шөүгө өлүктөн, ба-дылаткан дайынчыларын хай-гаарар, ажал тускай сантар баталыну бар боор чүсө. Ту-чүшүк орай доозулган Эска-дрон командирни халтан Кыл-оол дайынчыларын онча-ла хынаа, рапорттарын не-гези, «Дубо дээр тулчууш-кунга гаардык улуг сержант Күжүгет Лама-Сурун олур-ган, а гаардык Монгуш Көстө бил-даткан» деп азово командир Оолак рапорттаан. Алгын эжынын оолаан дээр бажынын туулугаа чедир чыла шаарын дандыргалаа, каагылаа минутаа кыл-дымс. Дубо дээр тулчууш-

уези амыктар-биле хүрежип турар апарган. Күш-ажылче-даа кирген. Совет Тыванын чекетелли хөгжүүрүнө үлүүн калып, партия, совет ажилы кылды, бригадирлер, малчы-нар чорааны-биле кады район-нун, кедээ Советтун депута-дыга хей улаа сонугу чора-ан.

Дайынчы хоочуну, тайын-иштин маадыры коммунист Донгак Хелин-оолович пенсия-же үнгө-ле беш чыл болган. Ынчалза-даа ол тайынч дай-жын бодан олуртпаан. Сов-хозта харымсалгалыг участок — нефтебазада таңымдала ажаллаа. Төрөөн Хен-дерезинде кадары, механиза-тор, тулчуу, чолаачи дөрт оолду өстүрген, төөгүзү сол-га. Донгак Хелин-оолович чүсө улуткаа хүндүлүг шө-лөс, ол Ак-Тал ортумак шө-лөс хүндүлүг аалчы бол-гаш үнүү. Дайынчы болгаш тайынч иштин чылдарында амыдыралын шолчаларга төгүп, амыг салгалга чагы-сумези берип орап. ТАР-ның чыныгы чоран хоочун спортчу тыва хүрөң дугайын чутаалап, айты бергенде мыдыр треп-белен тыылаас. Хоочун ко-к-туг, хола кыттыг. Оң арга-хоргаа, ажиттыг чагыс ка-лын халас бар. Сөөдү чы-ларда Хендерезин шыраа-дан амык мөгелер үнүлгөн. Чыккылаа, ийек каларымы Виктор Натий-оол, киномо-хан Генизид Натий-оол, чо-лаачы Багай-оол, Домалай, шериг абааны Радий Мон-гул-оол, хоочун мөгелер хей-мер огул Бекел-оол Бегиз-Ту-урак огул Бүлүз салгалык.

Хендерезин амык шыкыс нугаан шыкта стадионунда Донгак Хелин-оолович чагыс кескээрде ирээр эсө: ачы-ларч тулчушкан амыктар аразында өөрүп-көгүлү ту-рар. Ол бирги беш чыл-дык доозукчу чымында Ак-Талга спорт залдыг чаа Култура бажыны ажиттал-гыр. Ынчан Хендерезе Бү-лүз Бегиз-Туурактың, Балчы-оолду, Темир-оолду өстүр-гөн. 1985 чыл онзагай чыл-дык Төрөөн партиянын XXVII съездинде белеткенди, Улут Тиндизиниң 40 чылы, он бирги беш чылдың доозукчу чы-лы. Бо хире төгүлүг арын-нары ажалды турар чылда гаардык улут сержант Д.Х. Бегиз-Тууракка чогаалдык күш-ажылчы медийкинерин күзээр өөрүшкү.

Б. МОНГУЛ-ООЛ. Улут-Хем район.

Республиканың профессио-налы-техниктиг өөрлөдөй че-рлерин ажаллаачыларынче семинар-хурлы болуп эрткен. Алаа нити билг болгаш проф-фессионал школын реформа-зынч кол утганышкына-рында айттынган эрге-хоой-лу кижизилдизиниң болгаш хоойлу-дүрүм үрээшкенин болдурбаанга улут хемчег-лер дугайында чутаалашкан.

Амыг үсө профтехшкола улус ажал-агытайгы мере-же-жылдыг ажалчыларынче бел-кээриниң кол хевир бооп ту-руп, ычанааг ону даян-дугаа боттандырып чутула. Профтехшколада ажал-дачкыларын, башкылар коллективтериниң бүгү күжө-нишкени сургууларга ханы болгаш бажы билгил бээр-неч, оларын коммунист Төрөөн чуртунга бердиген болуруга кижизилдизинче у-лаанга. Школа реформаз профтехшколада система-нын авторитарды болгаш ужу-дузизим аялдуулаан, оон бүгү ажаллаачыларынче харымсалгалык белеткен. Оң-биле черселештир база бу-лүгелериниң ролу болгаш ха-рымсалгалы база улгатаан. Бо бүгү даянган ажал-хөрө-дөш профтехшколада систе-мазын ажаллаачыларынча харымсалгалын улгатырары негеттинип турар.

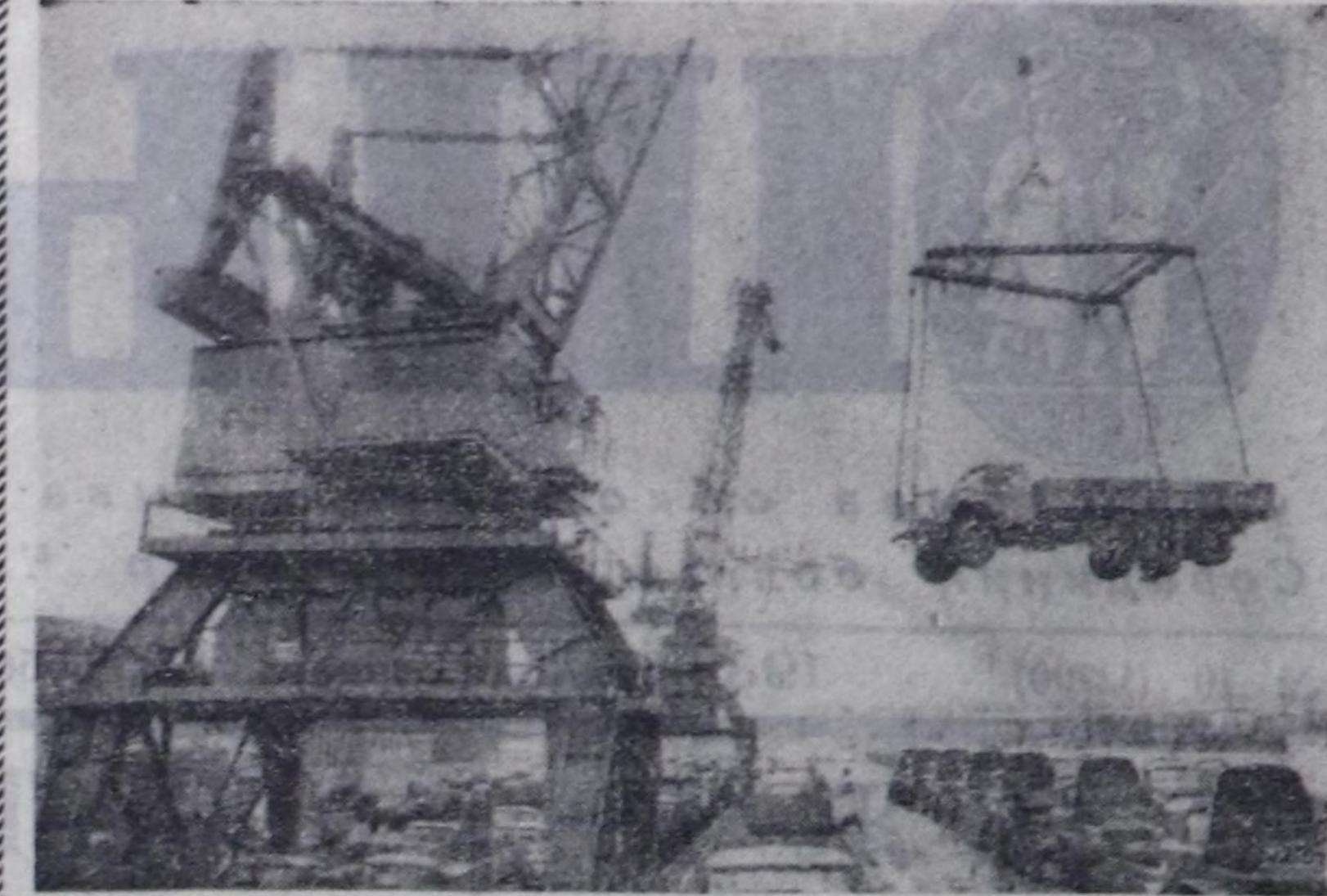
Профтехшколадагы он бир өөрлөдөй черинде 3200 амыг сургуу бар. Хуралта илеткелден база саналардан алырга чамдык үнүлүшкелде шымыгы чептер, шиптир-дизиниң айттырлар хей. Чамдык үнүлүшкелде амыг чедир өөрлөдөй-кижизилдиз ажалчыны тода системаз тургустуунаа, сургууларга хосту үзүн чөп ажаллаачыга таарымчалык байдалар чок. ПТУ-ларда хоойлу-дүрүм үрээшкенин баш үдүр бо-дурбаанчы хемчеглерин ко-ш-ка чорудуп турар. Ол ажи-да чорудары-биле өөрлөдөй черлер, хоойлу-дүрүм камга-лаар оргинар болгаш базаа

кунга амы-тыны берген дай-ынчылар-биле кады ону мала орушкунган. Чоокта чаа Кызылга чораш-бистин заводтун номанды-чоран Оюн Кавалевич Оолак-ка, Тулчу Баянга ужураштын. Олар Чаш-оол Чаян-оолович Күжүгеттин чүдүн номчан болулар. Дайынчы эштин дугайын сактып бижирин олар мөсө дээскан чүсө.

Бистин командирлеры Оюн Оолак дайындаа элп келген партия, совет ажилыга хей чында ажалдаан. Ам perso-налдыг пенсионер-даа болза ам-даа албан ажалда хөөрө-Түшүр Баян барык-ла үжүн эжиг чыла «Тиндиз» совхоз-ка механизаторлар келген. А Монгуш Көстө чоокта чаа мө-чөи, Күжүгет Лама-Сурунун дайынчы чок эштеринден үш-кын артыканыс ол. Мэи адрезин: Ак-Довурак Чоорай, ВЛКСМ-нин 50 чылы аттыг куудук, бажы № 4, 46. Монгуш Тогул Маняевич. Телефон 14-77.

Т. МОНГУШ.

ЗИЛ-дин күш-ажылчы ээлчээ

АМО заводтун (амгы И. А. Лихачёв аттыг автомобиль заводу) цехтеринге бүдүр-ген баштайгы совет автомобилдер 1924 чылдың ноябрь 7-де Кызыл шөд-биле эрткен. Байралаалык ол хүнүн совет авто-мобил туудушкунун хүнү кылдыр санап турар.

И. А. Лихачёв аттыг автомобиль заводу — бистин чуртувустун автомобиль үлөстү-рүнүн эң улут бүдүрүлгези. Заводта амыг

үсө чаартыла ажалдары калбарган. Оң чаартылганын сорулгазы — дизель мотор-луг ЗИЛ-4331 автомобилдерин массалык-биле бүдүрерин оргинаастары болуп ту-рар.

ЧУРУКТА: «ЗИЛ» маркалыг түс-түс ав-томашиналарын бистин чуртувустун хей районнарыне хүн бүрүдө чорудуп турар. А. ЧУМЧЕВТИН ФОТОЗ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТИЛЕКЧИ БОЛГАН

Тараа продуктулары сайга-рар эргелдиз коллектив чыл-дур лави 102,2 хуу күзөткен. Планан ажит 765 тоина далааны ажалдап кылган. Күш-ажылчы бүдүрүчүлү-гүн мөүлөдө 5,8 хуу болган.

Социалист харышка В. И. Мельниковтун уурткамы сес

кижизилдизин тургустунган брига-да тилекчи болган. Далаан бу-дур лави 104,6 хуу күзөт-тинген. С. А. Мельников бри-гадазы планны 103,1 хуу кү-зөткөш, база тилекчилерин о-лурдууче үнгөс.

Бистин коор.

ЭРГЕ-ХООЙЛУГА ӨӨРЕДИР

Бүдүрүлгелер аразында ха-рылаа чок ажалдаа турар. ПТУ-ларын администрация-лары берге кижизилдизин сургууларын бүдүрүлгени мурунчалыгыга, күш-ажыл-дын болгаш дайынчы хо-о-нунарыга бажылаар тала-зы-биле ажалды кошкан тур-гускан. Бо ажалды шымыг-ы-биле көрүп, кижизилдиз амыг чутула.

Аныктарын эрге-хоойлу кижизилдизин — коммунист кижизилдизин чарыбас кө-зөс. Башкыларын, юри-стер болгаш хей-ниги орги-наштарынче дикр кы-лышкынынын ачындаа сургууларын хамааты бедик харымсалгалга кижизилдиз чө-диз алаанар. ПТУ-ларда хоой-лу-дүрүм кижизилдизинге кижизилдизин 25 шак келди-ген. Ону эрттирерини шыла-чы ажалчылар-биле эрткен чылын ук эртемни башкыла-рына тускай семинарны чо-руткан. Ынчалза-даа эртин турар өөрлөдөй чымында ук кичээли семинарга олур-уша, өскө башкылар эрттир-оон бүгү ажаллаачыларынче харымсалгалык белеткен. Оң-биле черселештир база бу-лүгелериниң ролу болгаш ха-рымсалгалы база улгатаан. Бо бүгү даянган ажал-хөрө-дөш профтехшколада систе-мазын ажаллаачыларынча харымсалгалын улгатырары негеттинип турар.

Профтехшколадагы он бир өөрлөдөй черинде 3200 амыг сургуу бар. Хуралта илеткелден база саналардан алырга чамдык үнүлүшкелде шымыгы чептер, шиптир-дизиниң айттырлар хей. Чамдык үнүлүшкелде амыг чедир өөрлөдөй-кижизилдиз ажалчыны тода системаз тургустуунаа, сургууларга хосту үзүн чөп ажаллаачыга таарымчалык байдалар чок. ПТУ-ларда хоойлу-дүрүм үрээшкенин баш үдүр бо-дурбаанчы хемчеглерин ко-ш-ка чорудуп турар. Ол ажи-да чорудары-биле өөрлөдөй черлер, хоойлу-дүрүм камга-лаар оргинар болгаш базаа

С. БАЛЧЫР.

БЫШ АРАЗЫНДА БЫЖЫ ЧОК

Орус улустун «Идин чок са-нык даярдык» деп үлгөр домаа бар. Ол дээр чымында бар чүсүн чөсө албас чалгаа кижилер дугайында чутаа бо-лур. Бистин «Май 1» совхоз-тур төү ИА сурунун чамдык албан черлери, оргинация-лары олаар мыша челимезин көргөш, киж ол үлгөр до-макты сактып ээр.

Совхозтун фермазында, ку-дуртарында, чурар-башкында олаар мыш айткын бо кыш соогуда дыма чылды. Ол че-дишпезинде чамдыкта шуут хаагым-даа апар. Суруну долгандыр күйрер дээр: эки-м-арга туттун, млаар талы-гырге шөйлүн чоруй барган. Чогуу мыш белеткээр, тос ки-жизил тургустунган бригада бар. А ол четтикпей турар. Четтикпей чөп, «кал чалы» өттүр млаарын, харыг кы-жы хөдөлн эгелээр чүү турар боор. Ыш олаар чер хей, мынаагаш белеткен чет-тикпей-не удур олаар.

Култура бажыны дашта-

ЧУРТТАКЧЫЛАРГА

ТААРЫМЧАЛЫГ

«Кара-Хөл» совхозтун тө-вүнде амыдылар хандырыл-ганын коллектив дүзүн азылгышын пунтуну чаа ба-жыме көжүрүш. Моон му-рунда ол чалдыс өрөд ба-жыга турган. Ам септерин-биле дүжээттиг дикр-кес-рекелер шыгжап, тургус-өрөөдүг, чаа баран шыгжа-скалтыг-даа апарган. Чүгү-тиртыр, баш дугу таар, иди септер өрөөдүлгө. Бо бүгү мында ажалдаа турар улуска-да, чурттакчы чога-лаа таарымчалыг байдалы тургускан.

Район төвүндө чоокта чаа бөлүк келгеш, млаа амыды-лар хандырылганын ачы-ла-зын совхозтун ишчилеринге көргүскөш барган.

Х. САМДАНЧАП. Бай-Тайга район.

Д. АЛЫР-САНАА.

2-ги арын. 1985 ч. январь 12.

Нинтиник корум-чурумун камгалаарыңа база нем-херек үүлгедир чоруктары болдурбазыңа милицияның участок төлөөлөрүн ажилың амынтын бидер талазы-биле хемчегер дугайында донтаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Боттарының хамаарышкан девискээрлеринге нем-херек үүлгедир чоруктары болдурбазыңа милицияның участок төлөөлөрү чамдык ажилдарын кылып чорудуп турар, ол албанын ажилда чыгарыңа ажилын сайыраңгайдылар, организас талазы-биле быжыг чоруун чедип алыр дөш хемчегер алдынын турар дөшүн Министрлер Чөвүлелин хүлээп алганы ол доктаалда демделеп турар. Күш-ажылың коллективтер, хой-ниити органдарыңа биле участок төлөөлөрүнүн зарылдазың быжыгып турарыңа. Кызыл хоорайда, Улут-Хем, Барың-Хемчик районнарада нем-херек үүлгедир чоруктар элээн кызырылган.

Индиг-даа болза, участок төлөөлөрүнүн ажилында шыңгы чептестер бар. Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Танды, Сут-Хөл, Тес-Хем районнарада участок төлөөлөрү арагалаш-кынып, хулганнашкынып, мангысталак амыралдылар, күрүнө, хой-ниити болгаш хууда өңүч-хөргөңгүн оорлаар чоруктарга уур демиселди кошкандып турар дөшүн ишда шүгүмчүлөөн. Назы чептөөлөрүнүн арасында нем-херек үүлгедир чоруктар элээн эвес. Шинтирпир по-раан кижилерин хайгаараар, оларын ажилга кирир талазы-биле алдынын турар хемчегер чептес, оң уламындан индиг кижилерин база да-гың нем-херек үүлгедир чоруу бар болуп турар.

Милициянын участок төлөөлөрүнүн ажилың денде-нини куду болуп турар чыла-гааны — оларын күш-ажы-лын организастап турарын чептесинде. Өвүр, Бин-Хем, Каа-Хем райүүсконнарын иштики херектер килдистериниң начальнигтери милицияның участок төлөөлөрүн өскүр чардыктырып турар. Өвүр, Чөөн-Хемчик, Сут-Хөл, Эркин районнарын чамдык участок төлөөлөрү боттарынын харыылаар участоктарындан өске черде чурттап турары-дан хамаарышкан девискөөрле-ринге доктаамал турбайн баар чоруктар бар. Оон уламындан күш-ажылың коллективтер-биле оларын харылаады кошкак, тус черде байлады чедир билбес.

Милициянын участок төлөөлөрүн иштин ап база кижизини турарында чептестер бар дөшүн ук доктаалда айт-кан. Сут-Хөл, Барың-Хемчик, Тес-Хем райүүсконнарын иштики херектер килдистеринге ажилдаар кижилер үр-үе дугурунда чок турган. Ол ыш-каш милициянын участок төлөөлөрүн райүүсконнар-биле дугурулга чок төмүлээр чоруктар база тургулаан.

Участок төлөөлөрүнүн ажилыңа хамаарыштыр негедде-нини иштики херектер минис-терство, чамдык райүүскон-налар кошкандып турар, чер-терде байлады хандыр билбес чоруктар бар дөшүн ишда шүгүмчүлөөн. Талаа кижизин ажилдаарыңа, чурттарыңа таарымчалыг байдал тур-гузар талазы-биле чамдык чердерде долу кичэңгей сал-дымай турар.

Бо чептестерин чайладыр, милициянын участок төлөөлө-ринин ажилын экижидер та-лазы-биле чамдык хемчегерин ук доктаалда ажилдап кыл-ган.

Январьның бүгүг хүнери-ниң бирээинде бистиң 65-жы армиявыстың штабынга Бело-руссия фронтунуң команды-лаччы Совет Эвилелиниң Маршалы К. К. Рокоссовский чедип келди. Ам эгелээр шаап халдаашкынын белетке-лериниң чоруп турарын дуга-йында илеткелди дыңнаш, гитлержилерин камгалааш-шаап халдаашкынын кален-дарыг хуусааның өскө-рилгенини дугайын ол база катан сатканды.

— 12-14 үзүнде эгелээр бис—деп, командылачы чу-галды.

Ындыг өскөргөңгү хенер-тең болганың чылдагааны-ның дугайында мээң аяйып тыппай салган айттырмың Рокоссовскийниң харыылаан:

— Черчилль дуза дилээ-дир...

Чугаа болза аялган болгаш америк шериглериң кончүт берге байдалга таарыштырган Арденн дагларында гитлержи шаап халдаашкыны-биле хол-баштыр англи премьер-минис-триң чоруктын ам чажыт эвес телеграмманың дуга-йында чоруп турар, оң би-жизип: «Январь аяйны иш-тинде Висла фронтунга азы өске хайы-бир черге орустар-

1985 ЧЫЛ — ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛЫН ЧЫЛЫ БУДАПЕШ. Венгрияда электронуң үлөтүрүң эң

ГАВАНА. Совет номнарнык магазин Кубаның найысала-ның чурттакчыларының улут сонугураадын болдурп турар. Ол магазин Максим

ның улут шаап халдаашкыны эгелээр дөшүн ишда шүгүмчүлөөн. Дыңдаштыр болдунара, ам өөрүр ийик мен... Ону чугула херек деп санап тур мен».

Агаарың байдалы шаап халдаашкы чорударыңа таарымчалыг эвес-даа болза, барың фронтуда эвилелчилер-ниң байдалы өөренип көргөш, калбак шаап халдаашкынын январьның ийгити чартымын аңайлапай эгелээрин Дээди код камдылаз чери шит-пирлээ дөшүн Сталин ам-наткан.

Висла-Одер тулчуушкуну дөрт совет фронтларың күштери-биле чоруттуган.

Оон чамдыктың ботта-дырмышкыныга чугула роль ухар күтүп оидаттыган. Гит-лержи командылар чери кан-дай-даа тургаш болза Поль-шаны холлап салбас, бистиң шериглериниң Германияны девискээринге кирибес дөш кончүт мыскал. Ол сорулга-да хой саныг «менге» быжыг-лаашкыныг күчүлдү кам-галал шугунырын кылгалды.

Оларын ханыз 500 километр чедип турар. Оларын ара-зында эң эки белеткегенини Висла уунга турган. Оң да-раазындагы камгалал шугу-нары чаз таарып кире бер-ген совет дивизияларын үр хуусаалыг камгалал д и н аргазы-биле харысыралып, чилчиги үзөр, оларның Одерге чаз таарышкынын болдур-

бас сорулга-биле кылган.

Польшаның девискээринге дайынын күжү 30 дивизия-лардан, 2 бригадалар болгаш чадаг шеригниң беш шиаз батальоннары Варшава гар-низонундан тургустунган тур-ган. Дайынын шериг катты-жымыкынары болгаш кезек-тери бүрүп-биле четселеттин-ге, чепселеттинген болгаш хандыттыган турган дөшүн демделээри чугула. Геб-бельсчи пропаганданың сал-дары-биле солдаттар болгаш офицерлер совет шеригте до-нуку уурданырыңа белетке-лик турганар. Ындыг болза-да гитлержилериниң санала-лары боттанмас кылдыр чаат-тыган болган.

Үер-боолар даштаашкы-нарын димирээшкени Вис-ла-Одер тулчуушкунуң эгел-ээринин дугайын мөлөөлөөн. Январын 12-де Украинаның 1-ги фронтунуң шаап хал-лаар болуу, январь 14-те Бе-лоруссияны 1-ги фронтунуң шаап халлаар болуу боттуну-нуң шаап халлаар болуу бу-рунгаарлаан. Ол-ла хүн бис-тин фронтуну (Белоруссияны 2-ги фронтуну) база шаап халдаашкынын эгелээ.

Анаа дайындаан маршалга чедир бүгү шериглерге хүн-күрүлдү ол хүнер кайжы-даа уттуудурбас. Бистиң шеригле-риниң халдаашкынын кончүт улут күчүзү киж-кигап ханмас. Дайынын

туруштарыңа муң-муң ша-рияттар, миналар көшкелдир шуужуп-ла турган. Оттук ка-дыг дайынын быжыг-лаашкынына шуут ширби шаап-ла турган. Оң соон да-рий танкылар үер суу дө-дүргөткелди киришкен. Турлук «ура» димиреп үнгөн, чадаг шериг атакалап киришкен. Бу-рунгаарлап турган кижилер-ниң, Москаның шөлдеринде, Сталинградтын ханаларында, Кавказ дагларының электе-ринден айтканга, эжелекчи-лерни боттарынын чериниң кырыга ууткаары-биле бурун-гаарлап турган кижилерин шаап халлаар соруу белик турган.

Совет шериглериң үстү-рүшкүндү согушкуну дай-ынын камгалаашка дегем орутук тара шаап үндүргөн. Танк каттыжымыкыны ону таарып эрткен, чедикшичи-ни калбартышкан, барын чүке кылтыртышкан. Уур-лаашкынын алгы-ангы ода-лары дүргөн басып эртин азы оон эртин чорааш, адакыр кезектер дайыныг быжыла-ныр арга бербиң, оң тылың туруштарыңа ээлеп ал тур-ганаар.

Польша шеригниң генерал С. Г. Поплавскийге коман-дылаач бири армиянык сол-даттары болгаш офицерле-ри совет шериглер-биле казы тулчуп турганаар. Бодунуң

күрүзениң найысаладыңа бир дугаарында кирер алдар-ны олгарга тыяккан. Ол-ла эр-те, 1945 чылдың январь 17-де, Варшава совет шериг кезектери база кире берген-нер.

Хостакчыларын мурунга коргучу байдал ажиттыган. Мурунда Европаның эң ча-рар хоорайларының бирөөн кылдыр санадып турган хоор-ай бузунду болу берген чыт-кан. Кайгамчык чараш Вар-шаваны дайын үнөп каалап болгаш оң чурттакчыларын барык-ла бүрүп-биле кырып калган.

Ол үзе Вислада гитлержи камгалал 500 километр бүтү дегеминге чаз шалтыган. Дөш бар чыдар дайыныг соксаал чокка сүрүп согары калбарган. Ол согушун дү-ис-даа, хүндүс-даа соксавай турган.

Январьның төвчүзүнде — февралдың эгезинде шаап халлаан шериглериң мурун-ка кезектери Одерге чедер бер-генер. Мындарда фронтунуң ар-шынгы моондакты «ийи Диепр аразында Препль» деп баштактың-биле алаанар. Ийет, бир эвес кызыл доимас хем дээрин барылаалар көөр болза, ол дээрге ажал эртери нарын болгаш берге моондак. Ындыг-даа болза, бистиң ке-зертике барган уу-биле Одерин кече берген болгаш

оң ишын таламы эркине хой саныг плацдармын ээле-п алганар. Ол плацдар-мын бирээндик (Кюстри-де) Берлинге чедир 60 кило-метр.

Дайынын сөөлүг кило-метрлери Күженишкын та-лазы-биле эң-не аар-берге тулчуушкунар. Базым бүртү-дөш улут өртөк төлөөр бол-за-даа, ол сөөлүг километрле-рин дүргөн эртер деп кыз бол-гаш ханы патриотчу күзөл бү-гү-ниитини болу берген.

Бир кайгамчык эпизодту сактып келдим. Одер уунга шаап халдаашкын үзүнде бир орукка болу чоруп үгер-боо-га таарып бердим. Оң ууну-да оң ийи сымдасчыгаш чуруп каан. Хирезин болаарга, су-рагжаан чепсек хенерип. Оң экижаның дугайында айт-тарыңа:

— 999-ку боду чоруп ар-тилерия полугуңу. Экижаң улут лейтенант Рыбинский-деп старшина сергек харыла-ды. — Үгер-боо уунуңа бисиниң паспортуну эң паспорт. Бүтү ат-алдар көстүп чоруп! Ала-рес база ший. БЧУБ-түң куук камгалаында «Берлинге!» деп бижиң каан болду.

Эжелекчилерин кыра шаап тура, фронтунуң бодунуң чоңуңу чагың, Коммунист партияң чагың күтүлдеп турганаар. Оң үзүң дугу-рунда бистиң шериглериң 500—600 километр ханыл дугурун шаап халдаашкы-ның үзүнде немеш-фашист

эжелекчилерин акы-дунма Польша бүрүп-биле, Чехосло-вакияны, Померанияны кол кезээ, база ол ышак герман можау Бранденбургтуң чөөн кезээ хостаттыган.

Висла-Одер тулчуушкуну — совет шериг командыламын чогадыкчы, чартыкчы бол-гаш бышкан чорунуң кайгам-чыктыг чажээ. Үүктелешкин чок тулчуушкунар чорудуп турган, Англия-биле болгаш АКШ-биле булчул чугала-жымыкынары кылырыңа, оларын-биле сепареттиг ке-рээ чарарыңа үе тып алыр дээр дугайында гитлержи ко-мандалап чериниң чүткүлү бодунуң хемчегерин талазы-биле кайгамчык улут болгалды дүргөн болгаш мылтыг бот-таштырган ачымында буза шалтыган.

Совет шериглериң согушкунуңа асту-мунуң дугайында гитлержи ге-нерал Ф. Месселти мындар кутулуп көөр уужурга таа-рышкан: «1945 чылдың баш-тайы айларында Висла биле Одер аразында болган бүтү чүтүлери бижиң көргүзөр арга чок. Рим империянын бурун дүшкөндөгү бээр Евро-пага мылтыг чүе болган».

Төгүтүң өскөрткөмөс барымдааларыңа чурттуг, гит-лержи Германияны чыла ша-рыңа Совет Армиянын ро-люн бичелерин орадалың турар барын чүткө чамды дайын төгүтүлериңге бо сөс-терин сатындары күзөгөн. (СЭТА).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

улут бугурунган — Секеш-феварины «Видеотон» заводун коллектив чаз чылды «1985 чылда—шамычы ажил-даар!» деп девиз-биле өгө-дөөн.

Венгрияны фашизмден хос-тааның 40 чылды демдел-ээр болгаш ВСАП-тын XIII съездине болуп 1985 чылда за-водтук коллектив беш чы-лодтук чылыңың болгаш бүтү беш чылың-даа планын хуусаалы эрте күзүдөр, про-дукцияны шыңгарып бедилер сорулган.

ЭДЧ кижигу чурттарың электронуң үлөтүрүң хөгжү-

дер талазы-биле үр хуусаалыг программаларга үндөлдөш, «Видеотон» специалистери, элээн каш чаз продукциялар кылып эгелээр, оларның чамдыктарын даштыкыже үн-дүрени планнаан.

ХАРЫЗАЛААР БЫЖЫГЫП ТУРАР

ПРАГА. Чехословак Копр-шынниң хоорайда «Татра» заводтук белең техника шөлдө «Татра-815» дээр чык автомобильдерин Совет Эвилелинге чорудар дөш ишда тургузуп каан. Ол заводтук коллектив фашист Герма-нияны ашкан Тикелсгейн 40

чылыңа алдар болдурган со-циалист хүдээлериңа че-динишкени күдөлдү турар.

Чехословак автомобиль ту-дукчулары чартык чыл муру-нда Тюрменниң нефтьчилер-биле казы Тикелсгей байыра-лында алдар кылдыр интерна-ционал чарышты эгелээр саналаанар. Копршынниң да автозаводтук ажилдакчы-лары совет чачыкчыларга бе-лен машиналарын чорудуп бээр планын хуусаалы эрте кү-зүдөр шитпирээ. Тюрменде совет чарыкчылар боттарың элээнде машина-лары ажилдарының ажыны дыка бедилер болгаш оларын эртер нормалзынган оруун уулар дөш технадырыңа база ажилгалды эң таарымча-лы организастарың хүлээ-ген.

Кады алган хүдээлериң — ийи чурттуң бугурулгениңиң ийи болгаш ажилдакчылары-ның улам быжыккан хары-зааларың чайныгычак үле-гер-чизээ, социалист эко-номик интеграцияны то-даргай көргүзү бооп турар.

«НАРБЕИНИ» ЧЕДИШКИННЕРИ

ГАВАНА. Кубаның «Кари-бе» дээр парохол ажил-агый-ның ажил-ишчилеринге эр-тен чыл чедикшиктериниң чы-лы болган. Олар иштин бол-гаш трансатлантик-даа суг оруктарыңа эртен чыла 6 млн. чыктерин чедирип, пла-ны даалганы ажырган.

«Карибе» парохол ажил-агыйыңа хамаарып Батаба-но, Нува-Херона, Барыкоа болгаш Майс порттарың ажилдаарын 1984 чылда ба-рык 800 муң тонна чыктерин чүдүрүп-дүжүргөн. Ол мынкат пасажирлер чедирери база кө-вүдөн болгаш нитион-биле эртен чылды 650 муң ажыг кижини сөөрткен.

БАРЫН БЕРЛИН. (СЭТА).

Хоорайны бугурулгелеринде ажилдап турар барың-берлин болгаш даштыкыдан келген ажилчы чоннарын тайбик болгаш чачырышкын дөш, боттарының демократия база социал эртерлери дөш бир дем-ниг халдириниң эржежок чу-гулазын. Барың Берлинниң Социалист чангыс аял партияның бирорунуң болгаш секретариатының кезигүү Гарри Флихтбайл айткан.

ДЕМНИГ ХӨДЕЛИР

Хой-ниитиниң чамдык орга-низацияларың инициатива-зын дугуар чыгарыңа хей кижин кырышкыңа митинге ол чүе чугалаан болгаш де-легейин ажилчы чоннарын эң-сеткил каттыштырылганы монополияларын мөңкүчү үлөдүлгелеринге ууар, бот-тарың чөптүг негелдерин

хандар дөш демисел ажилчы аңгыны шалтат-тыган чөптө болуп келген бол-гаш болуп-лаа турар деп ой-залап демделээ. Даштыкы чурттардан келген ажилчы-нарын илгай көөрүңү поли-тиказын хоорай эрге-чагыра-ларың чорудуп турарын ол шыңгы буруу шапкан.

СООК БОЛГАШ ХАР

БОНИ. ГФР-ниң чурттакчы-лары январь эгезинде дүшкөн соок ышкы, мындыг соокту шалганд бээр көрбөзүңер. Соок-туң температурга 20 болгаш 30 градустарга чайлып тур-ган, а Кингенбури национал паркка, ГФР-ниң мурунку та-лазынга, 39,1 градус соок бол-ган. Чуртка мындыг соок чер-ле болбаан чүе-дир. Агаарың ол хире соогун барылаалааш, эрге-чагыргалар чамдык чер-лерде школаарга кичээлери тур када эрттирбенин чарзаан.

Хей-хөй хоорайларын дош-талган болгаш хертүктелген кудумчуларыңа чоран чадаг кижилерге машиналар чепсес — кудумчуларга тырды берген тургулаар. Мюнхен-Нюрберг автоурука улут үш авария болган, оон түнелениде 38 а-втомобиль үрелген. Мюнхен-Зальцбург чаагайг орукка ийи кижин өлгөн. Ырак чер чоруп поездаларың шимчээш-кин графиктери үрелген.

Агаарың мындыг байдалы хем болгаш далай оруктары-га багай салдарын база чедир-ген. Паром харызааларын түр үзе соксаткан.

БАРЫН БЕРЛИН. Авто-мобиль эртенге чедир ажил-даан. Репродукторлар дамчы-

тыр хенертен «№1 дүвүрээ-зин» чарлаттыган. Сөөлү хүнерде соок үжн градус четкенинде, бугурулгениң га-гаан үдүргени газтар болгаш хоралыг артыкчылар-биле ил-дазында-ла долдунган, атмос-фераның үстүк каттарында хоорайның чайгаар бүткен «вентиляцияны» чоруда-галары үрелген болган. Оон түнелениде агаарга күжүрүн болгаш углежыктыг газың каттыжыламын мөңкө-нишкенин билбес.

РИМ. Аппенин чартык орту-дукта хенертен болган соок бойдустан баудат халаан болу берген. Италияны согуу та-лазында хей-хөй хемдер, хөд-дер доган. Венеция мулгу-дур беин доңуп келген, «Сут кырында ол хоорайны» үе ки-рип турар элээн каш каналдар база доңган. Венеция чур-такчылар 1944 чылдан бээр мындыг күштүг соок көрбөзү-нер.

«Полар соогунда» кат-чымс болгаш олинга ыштар хөй-биле өзөңгө өттүр доң-ган. Маа-маган каааларын чыгыслары-биле холбашкан улут ажилдар чоруп турар.

ВЕНА. Электроэнергия, сут болгаш чылымда-биле азы-дырылга үүктелешкениңер, хоорай транспортуң болгаш мыак черлер чоруп поездалар шимчээшкенинде доктаамал эвес чоруктар дугайын австри солунар дыңдадып турар. Чамдык черлерде даглар хем-неринде дош тырлымшын турупкан, оон улут үр упу болурун аяймы тургустун-ган. Зальцберг — Вена орук-ка чык машиналар доола-ларың доңа бергенден оң-он шак дугурунда тырмып турган.

ПАРИЖ. Францияны девис-кээринде дарың кылың 20 сантиметр чедип турар. Сөөлү хүнерде чуртка оң алды кижин доңуп өлгөн, олар кол-дуула-ла бажык-баат чок, адым-түрөгүн кижилер болган.

ТОКИО. Улут хар улай чө-гөш турушканында, Япония-ның чамдык районнарыңа транспорт шимчээшкени. Ол районнар колдунда-ла Япон далай эртериниң чогууда. Метеорология национал эртеле-ниниң дыңдады-биле алмра, чамдык черлерде харың кы-лың 3,5 метр чедип турар. Дагларда хар кошкелер туруп-кан, оон аяймы уладып ту-рар.

